

Міністерство освіти і науки України

Харківський державний соціально - економічний коледж

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор коледжу

О.А. Галкіна

«___» _____ 2021 р.

**ПРОГРАМА
ВСТУПНОГО ВИПОРБУВАННЯ
з дисципліни «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»
для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня
фахового молодшого бакалавра
на основі базової загальної середньої освіти (9 кл.)**

Укладач: викладач
гуманітарних дисциплін
коледжу Петренко Н.П.

Розглянуто та схвалено
на засіданні циклової комісії
викладачів гуманітарних та
соціально - економічних дисциплін
Протокол № 5 від 27.01. 2021 р.

Голова комісії:
Петренко Н.П.

Харків – 2021 рік

Зміст

1. Пояснювальна записка
2. Мета навчальної дисципліни
3. Зміст програми вступного випробування
4. Список рекомендованої літератури

Пояснювальна записка

Славна, героїчна й трагічна багатовікова історія волелюбного нашого народу. Знання історії своєї Батьківщини не тільки звеличує людину, розширює її світогляд, але й є своєрідним зв'язком, що єднає минулі, нинішні і майбутні покоління.

Історія - це пам'ять. Пам'ять народу. І це наша з Вами історія – з усім, що було в ній величного, світлого і трагічного. Історія суперечлива, але єдина. У ній наші корені. Корені сьогоднішніх явищ, які потрібно зрозуміти. Вивчення Історії України, як складової частини всесвітньої історії, має допомагати Вам зрозуміти місце та роль нашої держави у світовій історії.

У ґрунтовному, вдумливому вивченні історії міститься велика пізнавальна і виховна сила, це повинно сприяти не лише підвищенню і поглибленню Ваших знань, але й сприяти формуванню сучасного світогляду, національної свідомості, розвивати інтерес і повагу до історії та культури України.

Мета: сприяти поглибленню інтересу до історії як сфери знань і навчальної дисципліни, розвивати історичне, критичне та логічне мислення, здатність розуміти загальний хід історичного процесу, проблеми, що стоять перед державою, долучати молодь до духовних і культурних надбань і цінностей, історико-культурних традицій українського та інших народів.

Програму з Історії України для абітурієнтів до закладу фахової передвищої освіти розроблено з урахуванням чинних програм з Історії України на основі базової загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України.

Програма складена у хронологічному порядку, структурована за темами у яких конкретизується зміст історичного матеріалу і який базується на таких пріоритетах: усталена періодизація історичного процесу, національна спрямованість, принципи історичної пам'яті, хронологічної послідовності, науковості, логічності, гуманізації, проблемного викладання, політкультурності, органічне й оптимальне дотримання пропорцій між політичною, соціально-економічною та культурною складовими історичного процесу, загальнонаціональною історією, регіоналістикою та історичним краєзнавством, виокремлення побутової історії та особливостей трансформації рівня життя населення відповідно до подій, що відбувалися в Україні.

Під час випробувань з історії України абітурієнти повинні:

знати: основні періоди української історії та характерні риси, витоки української нації та її місце у загальноісторичних процесах, зародження і територіальні межі розселення українців як етносу, хронологію, історичні події, діяльність історичних осіб, зміст історичних понять, державотворчі, політичні, соціально-економічні, культурні процеси історичного розвитку українського народу, національне і державне відродження на певних етапах історії, процеси розбудови та становлення України як незалежної держави.

вміти: застосовувати знання з історії України при виконанні тестових завдань, встановити послідовність і синхронність історичних подій, аналізувати, порівнювати, узагальнювати і критично оцінювати історичні факти та діяльність осіб, у хронологічному порядку і змістовно дати відповідь на поставлені питання, робити аргументовані висновки, пояснити свою громадянську позицію, використовувати історичні карти.

Інформаційний обсяг дисципліни «Історія України»

Тема 1. Вступ до історії України

Історія України як наука. Історичні джерела. Періодизація історії України. Часова періодизація. Антропологічна періодизація. Археологічна періодизація.

Тема 2. Стародавня історія України

Найдавніші часи в історії людства. Поява людини та первісна доба на території України. Неолітична революція. Племена Трипільської культури. Індоевропейці. Кочові народи на території України. Кіммерійці й таври. Скіфи і сармати. Етнокультурні зв'язки скіфів та сарматів зі слов'янами. Античні міста – держави в Північному Причорномор'ї та Криму.

Походження слов'ян, розселення їх в Україні. Слов'яни у період Великого переселення народів. Анти. Боротьба з готами, гунами, аварами. Війни слов'ян з Візантією та їх наслідки, Заснування Києва. Передумови утворення держави у східних слов'ян. Археологічні та історико-лінгвістичні джерела про етнічну єдність групи східнослов'янських племен. Господарство, побут, звичаї та вірування слов'ян.

Тема 3. Київська держава (Русь - Україна).

Виникнення Київської держави. Етнічні й державотворчі процеси в період утворення Київської держави. Київське князівство за перших князів. Князювання Аскольда та Діра. Походження назв «Русь» та «Україна». Київська держава за правління Олега та Ігоря. Походи проти Візантії. Становлення державності за правління княгині Ольги, її реформи. Правління Святослава та його походи. Суспільний устрій Київської держави у IX - X ст. Склад та заняття населення. Життя та побут людей.

Київська Русь у період найбільшого піднесення та могутності: правління Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Політичний устрій. Спроби утвердження спадкоємної монархії. Становлення феодальної системи господарювання. Розвиток сільського господарства, ремесел, торгівлі. Залежність селян і повинності. Соціальна структура суспільства. Соціально - станові протиріччя. Особливості соціально – економічного розвитку Київської держави. Запровадження християнства як державної релігії. Зміни в релігійному житті після запровадження християнства. Історичне значення християнізації Русі. Зовнішня політика київських князів. Стосунки Русі з Візантією, Західною Європою, арабським світом. Боротьба руських князів із кочовиками.

Київська держава за правління Ярославичів. Боротьба між Ярославичами за київський престол. Любецький з'їзд князів. Відновлення могутності Київської держави за правління Володимира Мономаха, його внутрішня і зовнішня політика. Правління Мстислава Великого. Причини та наслідки політичної роздробленості держави. Занепад Київської Русі з другої половини XII століття. Посилення удільних князівств.

Культура Київської Русі у IX – першій половині XIII ст. Виникнення східнослов'янської писемності. Школи. Усна народна та музична творчість. Розвиток архітектури й образотворчого мистецтва. Книжні пам'ятки. Літописання. Історичне значення Київської держави.

Тема 4. Галицько - Волинська держава. Монгольська навала.

Політичний, соціальний та економічний розвиток Київської Русі у XII - першій половині XIII століття. Галицьке й Волинське князівство. Правління династії галицьких Ростиславичів. Ярослав Осмомисл. Утворення Галицько-Волинської держави за Романа Мстиславича. Боротьба за відродження держави. Галицько-Волинська держава за Данила Романовича (Галицького). Внутрішня та зовнішня політика Данила Галицького.

Монгольська навала на українські землі, її наслідки. Боротьба галицько-волинських князів з монголо - татарами. Галицько-Волинська держава за наступників Данила Галицького. Причини занепаду Галицько-Волинської держави. Галицько-Волинська держава як одна із форм української державності.

Культура Галицько-Волинської держави. Особливості розвитку. Освіта. Літописання. Розвиток архітектури й образотворчого мистецтва. Книжні пам'ятки. Історичне значення Галицько-Волинської держави.

Тема 5. Українські землі у складі Великого князівства Литовського та інших держав у другій половині XIV – першій половині XVI століття .

Поширення влади Польщі на Галичину в першій половині XIV століття. Включення українських земель до складу Литовської держави. Українські землі у складі Великого князівства Литовського. Політика Литовських князів щодо українських земель. Передумови польсько - литовської інтеграції. Кревська та Городельська унії. Боротьба литовсько - руської знаті проти польсько-литовського зближення. Остаточна ліквідація удільних князівств. Литовсько - московські війни та їх наслідки.

Українські землі у складі Угорщини, Молдовського князівства, Османської імперії та Московської держави. Утворення Кримського ханства.

Господарське життя у XIV – XV столітті. Зростання великого феодального землеволодіння. Сільське господарство. Становище і повсякденне життя селянства. Зростання міст. Розвиток ремесел і торгівлі. Магдебурзьке право. Соціально - політичні процеси на українських землях у XIV – XV столітті. Соціальна структура суспільства. Соціально - станові протиріччя.

Культурне і церковне життя в другій половині у XIV – XV столітті. Становище духовенства та церковні відносини. Князь В.- К.Острозький. Освіта. Початок українського книговидання. Архітектура й містобудування. Малярство та книжкова мініатюра.

Тема 6. Українські землі у складі Речі Посполитої (друга половина XVI - перша половина XVII століття) .

Об'єднання Великого князівства Литовського та Польського королівства. Люблінська унія та її вплив на долю українських земель. Суспільно-економічні зміни в українських землях після Люблінської унії. Економічне життя. Зростання великого землеволодіння. Поява фільваркових господарств. Розвиток міст, торгівлі та товарного виробництва. Зміна соціальної структури суспільства. Становище селян та міщан.

Формування українського козацтва. Причини появи козацтва. Виникнення Запорізької Січі. Д. Вишневецький. Устрій та військово - політична організація Запорізької Січі. Основні етапи розвитку козацької державності. Реєстрове козацьке військо. Піднесення козацтва у другій половині XVI століття. Військове мистецтво козацтва.

Становище православної церкви. Реформаційні та контрреформаційні рухи на українських землях. Православні братства в Україні. Берестейська церковна унія 1596 року та її наслідки. Утворення греко - католицької церкви. Посилення національно - релігійного гноблення. Культурно - релігійні рухи кінця XVI - першої половини XVII століть. Митрополит Петро Могила, його заходи щодо впорядкування церковного життя. Роль церкви у збереженні самобутності українського народу.

Повстання під проводом К.Косинського і С.Наливайка. Поразка повстань та їх значення. Боротьба козацтва з турками і тарами. Морські походи козаків. Гетьман П.Конашевич - Сагайдачний. Участь козацтва у Хотинській війні та її значення. Утвердження козацької автономії. Козацькі рухи у 20 - 30-х рр. XVII ст. Причини поразки та наслідки повстань.

Культура України в XVI - першій половині XVII століття. Розвиток української мови. Пересопницьке Євангеліє. Стан шкільництва. Острозька академія. Братські школи. Утворення Києво - Могилянської академії. Книгодрукування в Україні. Усна народна творчість. Література й театр. Розквіт полемічної літератури. Архітектура й містобудування. Образотворче мистецтво.

Тема 7. Національно - визвольна війна українського народу середини XVII століття

Передумови національно - визвольної війни. Б. Хмельницький та його сподвижники. Причини, характер та розгортання національно - визвольної війни в 1648-1649 роках. Перемоги козацько-селянського війська на Жовтих Водах, під Корсунем, під Пилявцями. Визвольний похід українського війська в Галичину. Програма розбудови Української козацької держави.

Збаразько - Зборівська кампанія. Укладання Зборівської угоди. Утворення української козацької держави – Гетьманщини. Політичний та адміністративно-територіальний устрій. Формування державних інституцій. Фінансова система та судочинство. Українська армія. Зміни в соціально - економічному житті українського народу.

Активізація зовнішньополітичної діяльності уряду Б. Хмельницького. Воєнно - політичні події 1650 - 1653 років. Битва під Берестечком та Білоцерківський мирний договір. Молдавські походи Б. Хмельницького. Батозька битва. Жванецька облога. Внутрішнє і зовнішньополітичне становище Гетьманщини наприкінці 1653 року. Відносини Української держави з Московією. Переяславська Рада та українсько-московська міждержавна угода 1654 року. Березневі статті Б.Хмельницького.

Воєнні дії 1654 - 1657 роках. Українські землі в системі міжнародних відносин. Місце Гетьманщини в міжнародних відносинах тогочасної Європи. Зовнішня політика Гетьманщини. Віленське перемир'я. Зміна зовнішньополітичної орієнтації Б. Хмельницького. Дії українського війська в Польщі 1656-1657 роках. Б.Хмельницький – політик та дипломат.

Тема 8. Українські землі в другій половині XVII століття

Занепад Української козацької держави (друга половина XVII ст.). Становище Гетьманщини після смерті Богдана Хмельницького. Основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики І. Виговського. Гадяцька угода 1658 року. Московсько - українська війна 1658 - 1659 років. Битва під Конотопом.

Гетьманування Юрія Хмельницького. Переяславський договір 1659 року. Чуднівська кампанія 1660 року та укладання Слобожанського трактату. Посилення впливу Московської держави на українську державну політику.

Поділ українських земель на Лівобережну і Правобережну Україну. Боротьба за владу на Лівобережній Україні. Поглиблення руйнівних процесів у Гетьманській державі. «Велика Руїна» (друга половина XVII ст.) Андрусівське перемир'я 1667 року.

Політика українських гетьманів. Гетьман П.Дорошенко, його боротьба за об'єднання українських земель. Військово - політичний союз П.Дорошенка з Османською імперією. Чигиринські походи турецько-татарського війська. Бахчисарайський мирний договір. Занепад Правобережжя, його перехід під владу Польщі. Історичне значення національно-визвольної війни українського народу.

Лівобережна Україна (Гетьманщина) у 60-80-х роках XVII століття. Органи влади. Адміністративно - територіальний устрій Лівобережної України. Заходи гетьманів щодо захисту державних інтересів Гетьманщини. Запорізька Січ у складі Гетьманщини в другій половині XVII століття. Кошовий отаман І Сірко.

Виникнення і розвиток Слобідської України. Масова колонізація українцями Слобожанщини. Розвиток господарства, ремесел, торгівлі. Зростання міст. Побут та життя населення.

Тема 9. Українські землі наприкінці XVII – у першій половині XVIII столітті.

Підписання «Вічного миру» між Річчю Посполитою і Московією. Кримський похід 1687 року та його наслідки. Усунення від влади Івана Самойловича. Гетьманщина наприкінці XVII – на початку XVIII століття. Обрання гетьманом Івана Мазепи. Коломацькі статті 1687 року. Зовнішня та внутрішня політика гетьмана І Мазепи. Формування абсолютистської монархії в Росії й обмеження української автономії. Посилення самостійницьких тенденцій української еліти. Українсько - шведський союз. Україна в подіях Північної війни. Полтавська битва та її наслідки. Гетьман І.Мазепа в історії України.

Становище в Україні після Полтавської битви. Обрання Пилипа Орлика гетьманом в еміграції. Конституція П. Орлика 1710 року та її зміст. Обмеження прав й вольностей Гетьманщини у першій половині XVIII століття (І.Скоропадський, П.Полуботок, Д. Апостол). Діяльність Малоросійської колегії. Посилення колоніальної політики Російської імперії щодо України. Соціальна структура українського суспільства. Життя і побут населення.

Правобережна Україна наприкінці XVII – на початку XVIII століття. Відродження козацького устрою на Правобережній Україні. Селянсько - козацьке землеволодіння. Зміцнення позицій українських магнатів і шляхти.

Особливості розвитку культури. Освіта і друкарство. Києво-Могилянська академія. Розвиток літератури. Театр. Графіка. Живопис. Музика. Архітектура й містобудування.

Тема 10. Українські землі в другій половині XVIII столітті.

Гетьман К.Розумовський, його діяльність. Остаточна ліквідація гетьманства російською імператрицею Катериною II. Посилення антиукраїнської політики російського царизму. Діяльність П. Румянцева в Лівобережній Україні.

Скасування козацького устрою на Слобожанщині. Ліквідація Запорізької Січі у 1775 році і скасування козацької автономії. Історичне значення існування Гетьманської держави у XVIII столітті.

Соціально-політичне та економічне становище українських земель під владою Речі Посполитої в Правобережній Україні. Національно-визвольне повстання 1702-1704 роках. С. Палій. Розгортання гайдамацького руху у 1730 - 1760-х роках. Коліївщина. М.Залізник. Опришківський рух. О. Довбуш. Занепад та поділи Речі Посполитої. Зміни у політичному становищі західноукраїнських земель. Нове політичне розчленування українських земель Російською та Австрійською імперіями.

Соціально - економічний розвиток українських земель у складі Російської імперії у другій половині XVIII століття. Приєднання Криму до Росії. Російсько - турецькі війни другої половини XVIII століття та участь у них козаків. Заселення та розвиток Півдня України. Вхідження українських земель до загальноросійського ринку в другій половині XVIII століття. Ліквідація митних кордонів.

Економічне піднесення південноукраїнських земель після приєднання Північного Причорномор'я. Розвиток міст. Активізація зовнішньої торгівлі. Занепад феодальної системи господарювання. Посилення кризових явищ в соціально - економічному житті суспільства внаслідок остаточного закріпачення селянства у 1783 році. Національно - визвольна та антикріпосницька боротьба на українських землях у другій половині XVIII століття.

Особливості і основні здобутки розвитку української культури другої половини XVIII століття. Освіта. Внесок Києво-Могилянської академії в культурно - освітній розвиток. Розвиток філософських ідей Г.Сковороди. Природничі науки. Музика. Театр. Архітектура. Скульптура. Графіка. Живопис.

Тема 11. Українські землі у складі Російської імперії у першій половині XIX столітті.

Адміністративно - територіальний устрій та регіональний поділ українських земель у складі Російської імперії. Чисельність населення та його етнічний склад. Національне та соціальне становище українців. Наддніпрянська Україна в системі міжнародних відносин першої половини XIX ст. Війна Росії з Францією та участь у ній українців.

Соціально - економічне становище Наддніпрянщини. Сільське господарство та існування кріпацької системи. Становище селян, їх залежність від господарів. Початок розвитку промислового виробництва. Формування ринкових відносин. Розвиток міст та торгівлі. Зміна соціального складу населення. Поява нових верств населення: міської буржуазії та робітників. Соціальна боротьба в першій половині XIX століття.

Політичні процеси на українських землях у 20-30 роках XIX ст. Декабристський рух в Україні. Початок національного відродження в Наддніпрянській Україні. Кирило - Мефодіївське товариство - перша політична організація. Місце Т. Шевченка в українському національному відродженні.

Особливості і основні здобутки розвитку української культури першої половини XIX століття. Освіта. Утворення університетів. Література. М.Костомаров. П.Куліш. Г.Квітка - Основ'яненко. Українське культурне відродження на Слобожанщині.

Тема 12. Українські землі у складі Австрійської імперії у першій половині XIX столітті.

Адміністративно - територіальний устрій та регіональний поділ українських земель у складі Австрійської імперії. Чисельність населення та його етнічний склад. Політика австрійського уряду щодо українців.

Соціально - економічне становище. Реформи Марії-Терезії та Йосифа II, їх вплив на розвиток західноукраїнських земель. Сільське господарство та домінування мануфактурного виробництва. Життя селян та їх залежність від землевласників. Соціальні рухи. Селянське повстання під проводом Л.Кобилиці.

Українське національне відродження і піднесення національно-визвольної боротьби в Галичині в 20-30 роках XIX ст. «Руська трійця», її діяльність. Події революції 1848 - 1849 років на західноукраїнських землях. Скасування кріпосного права. Головна Руська Рада. Визвольний рух на Буковині та в Закарпатті. Наслідки та значення подій 1848- 1849 років на західноукраїнських землях.

Тема 13. Наддніпрянська Україна у другій половині XIX століття.

Участь українців у Кримській війні. Оборона Севастополя. Загострення соціально - економічної ситуації в українських землях. Антикріпосницький рух в Україні в 50-60- роках XIX ст. («Київська козаччина», «У Таврію за волею» та ін.).

Здійснення реформ у 60 - 70 роках XIX ст. в Україні та їх наслідки. Економічна політика російського царизму в Україні у пореформений період. Шляхи розвитку буржуазних відносин у сільському господарстві. Особливості завершальної фази промислового перевороту. Розвиток підприємництва. Соціальна структура українського населення. Життя та побут українців у пореформений період.

Громадівський рух у Наддніпрянській Україні у 60 – 90-х роках XIX ст. В.Антонович. Посилення репресій з боку царизму. Польське повстання у 1863 - 1864 роках і Україна. Валуєвський циркуляр. Ємський указ. М. Драгоманов, його діяльність. Братство «тарасівців», його роль у розвитку українського національно - визвольного руху. Діяльність народницьких груп в Україні.

Становлення української нації. Національне гноблення в Україні в другій половині XIX століття. Поява українських політичних партій в Наддніпрянській Україні.

Особливості розвитку української культури в другій половині XIX століття. Недільні школи в Наддніпрянській Україні. Освіта. Відкриття нових університетів та громадських наукових організацій. Наукові відкриття. Література. Музика. Театральне мистецтво. Архітектура.

Тема 14. Західноукраїнські землі у складі (Австрійської) Австро - Угорської імперії у другій половині XIX столітті.

Соціально-економічне становище західноукраїнських земель. Вплив аграрної реформи 1848 року на розвиток економіки. Становище сільського господарства. Формування ринкових відносин. Життя та побут населення. Трудова еміграція.

Суспільно - політична ситуація у 50-60 роках. Основні течії суспільно-політичного руху. Народовці, радикали, москвофіли в суспільно – політичному житті західно-українських земель у другій половині XIX століття.

Заснування й діяльність культурно – освітнього товариства «Просвіта» та наукового товариства ім. Т. Шевченка. Піднесення українського національного руху. Діяльність галицьких народовольців у 70-80-х роках XIX ст. Рух народовольців на Буковині та в Закарпатті. Радикальний рух у Галичині. Утворення першої політичної партії в Україні - РУРП. І.Франко та його роль у розвитку суспільно – політичної думки. Зародження національно - політичного руху в Україні. Виникнення політичних партій в Західній Україні наприкінці XIX століття.

Тема 15. Україна на початку XX століття.

Українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій. Адміністративно - політичний статус українських земель. Національний склад та заняття населення українських земель. Соціальний склад населення. Соціально - економічний розвиток українських земель у складі імперій. Розвиток промисловості. Індустріальна модернізація. Становище сільського господарства. Місце української економіки в господарському житті двох імперій.

Становище населення. Зміни в буденному житті населення України. Суперечливі процеси повсякденного життя. Посилення міграції українського суспільства. Загострення класових протиріч. Робітничі та селянські рухи.

Процес політизації українського суспільства та визвольного руху. Пожвавлення національного руху в Наддніпрянській Україні. Утворення нових українських політичних партій у Наддніпрянській Україні. Революційна українська партія (РУП). М.Міхновський.

Події російської революції 1905 - 1907 р.р. в Україні. Активізація українського національного руху під час революції. Українська громада у Державній Думі. Товариство українських поступовців (ТУП). М.Грушевський. С.Єфремов. Наслідки революції. Політична реакція. Столипінська аграрна реформа в Україні та її наслідки. Загострення соціально-економічних та міжнаціональних відносин.

Соціально – економічний розвиток західноукраїнських земель у 1900 – 1914 роках. Рух за реформу виборчої системи на західноукраїнських землях. Піднесення національного руху на західноукраїнських землях. Утворення та діяльність фізкультурно - спортивних організацій «Сокіл», «Січ». К. Трильовський.

Розвиток культури на початку XX століття. Освіта. Наука. Видатні вчені. Здобутки майстрів літератури. Театральне мистецтво та музика. Архітектура та образотворче мистецтво. Український фольклор. Українські підприємці – меценати. Родини Терещенків, Симиренків, Ханенків, Харитоненків. Традиційно - побутова культура у селі та місті. Повсякденне життя: побут, звичаї, традиції, релігійне життя.

Рекомендована література

Базова:

1. Гісем О. В., Мартиненко О.О., «Історія України». Підручник. 7кл., – К., Ранок, 2019.
2. Власов В. С., «Історія України», Підручник. 7 кл., - К., Генеза, 2019;
3. Свірський Ю.Ю., Ладиченко Т.В., «Історія України». Підручник. 7 кл., 2019.
4. Гісем О. В., Мартиненко О.О., «Історія України». Підручник. 8 кл., – К., Ранок, 2019.
5. Власов В. С., «Історія України», Підручник. 8 кл., - К., Генеза, 2016;
6. Гуман Н.М., Смагін І.І., Пометун О.І., «Історія України». Підручник. 8 кл., 2019.
7. Гісем О.В., Мартиненко О.О., «Історія України». Підручник. 9кл., – К., Освіта, 2019.
8. Власов В. С., «Історія України», Підручник. 9 кл., - К., Генеза, 2019;
9. Сорочинська Н.М., Гісем О.О., «Історія України». Підручник. 9 кл., 2019.
10. Гісем О. В. «Історія України». Повний курс. Для абітурієнтів. – К; Абетка, 2019.
11. Власов В.С., Кульчицький С.В., «Історія України». Довідник, - К., 2019;
12. Кульчицький С.В., Мисик Ю.А, Власов В. С. «Історія України», Довідник. - К., 2017;
13. Кульчицький С.В., Шаповал Ю.І., «Історія України», Підручник, - К., 9 кл., Генеза, 2017;
14. Турченко Ф.Г., «Історія України», Підручник, 9 кл., - К., Генеза, 2017;